

УДК: 582.26

**Этапы и направления изучения альгофлоры Левобережного Полесья
(Украина)
М.Д.Жежера**

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина (Харьков, Украина)
m_shved@mail.ru

Представлен ретроспективный обзор изучения водорослей Левобережной части Украинского Полесья (ЛП). За более чем 100-летний период (1870–2010) в водоемах и почвах ЛП выявлено 1281 вид (1603 внутривидовых таксона) водорослей из 11 отделов. Наибольшее число видов было обнаружено из Chlorophyta, Bacillariophyta, Cyanoprokaryota и Euglenophyta; остальные отделы представлены значительно меньшим числом видов. Исследования носили флористический, систематический, экологого-ценотический и прикладной характер.

Ключевые слова: водоросли, история изучения, Левобережное Полесье, разнотипные водоемы.

**Етапи і напрямки дослідження альгофлори Лівобережного Полісся
(Україна)
М.Д.Жежера**

Наведено ретроспективний огляд вивчення водоростей Лівобережної частини Українського Полісся (ЛП). За більш ніж 100-річний період дослідження (1870–2010) у водоймах і ґрунтах ЛП виявлено 1281 вид (1603 внутрішньовидових таксонів) водоростей з 11 відділів. Найбільше число видів було знайдено з Chlorophyta, Bacillariophyta, Cyanoprokaryota і Euglenophyta. Інші відділи представлені значно меншим числом видів. Дослідження мали флористичний, систематичний, екологого-ценотичний і прикладний напрямки.

Ключові слова: водорості, історія вивчення, Лівобережне Полісся, різновидні водойми.

The stages and trends in the study of algae of Left-Bank Polissya (Ukraine)
M.D.Zhezhera

The retrospective review of the algal study of Left-bank part of the Ukrainian Polissya (LP) has been presented. In more than 100-year period (1870–2010) in LP waters and soils 1281 species (1603 infraspecific taxa) algae from 11 divisions were revealed. The majority of found species belong to Chlorophyta, Bacillariophyta, Cyanoprokaryota and Euglenophyta. The other divisions are represented by far less number of species. These studies included floral, systematic, ecological, coenotic and applied researches.

Key words: algae, history of study, Left-Bank Polissya, water bodies of different types.

Водоросли Левобережного Полесья (ЛП) изучали многие известные альгологи, свидетельством чего является значительное число видов, известное к настоящему времени из водоемов и почва региона (табл.). Первые сведения о водорослях ЛП были опубликованы еще в 70-е годы XIX века; с тех пор и до наших дней почти каждое десятилетие выходили работы, посвященные водорослям ЛП. Можно выделить следующие направления изучения водорослей ЛП: флористическое, эколого-ценотическое, систематическое, прикладное. Однако анализ литературных данных показал, что многие работы касались, главным образом, самых крупных рек ЛП – Днепра и Десны, в то время как их притоки за малым исключением не попадали в поле зрения ученых; критико-систематическими исследованиями были охвачены не все группы водорослей этой территории. Сведения об изучении водорослей других типов водоемов этого региона (прудов, пойменных и эфемерных) также немногочисленны. Заповедный фонд ЛП до 1999 года был представлен только заказниками; в настоящее время в его состав входят два национальных природных парка – «Деснянско-Старогутский» и «Мезинский». В альгофлористическом отношении территории заповедного фонда до проведения оригинальных исследований были практически не изучены (Бурова, Жежера, 2013).

Целью данной работы является ретроспективный обзор этапов и направлений изучения водорослей территории ЛП.

Первые сведения о водорослях водоемов ЛП появились в 70-годах XIX века (Борщов, 1870а, б; Ришави, 1871; Тимофеев, 1871; Рындовский, 1872). Исследованиями были охвачены отдельные районы (уезды) Черниговской и Киевской губерний. Так, в работе И.Г.Борщова (1870а) приводится список из 60 видов микрофлоры*, найденных им в р. Десне, пойменных и других водоемах. Этот же автор в другой заметке (1870б) приводит четыре новых вида водорослей, выявленных в окрестностях Киева.

В «Материалах для флоры тайнобрачных Черниговской губернии» (Тимофеев, 1871), приводится список водорослей, включающий 100 видов без указания на их точное местонахождение. В ходе исследования рек Борзна и Церковная в пределах г. Борзна и его окрестностей выявлено 108 видов водорослей (Рындовский, 1872). Таким образом, к началу XX ст. в результате альгофлористических исследований в реках и пойменных водоемах ЛП было выявлено 158 видов водорослей, главным образом зеленых и диатомовых.

**Таблица.
Альгофлора водоемов и почв Левобережного Полесья (по литературным данным)**

Отдел	Число видов (внутривидовых таксонов)
Cyanoprokaryota	153 (164)
Dinophyta	16 (18)
Cryptophyta	2 (2)
Chrysophyta	15 (15)
Xanthophyta	40 (40)
Bacillariophyta	245 (255)
Euglenophyta	91 (205)
Chlorophyta*	713 (898)
Rhodophyta	4 (4)
Glaucocystophyta	1 (1)
Raphidophyta	1 (1)
Всего	1281 (1603)

Примечание: * в широком смысле, без выделения группы *Streptophyta*.

Исследования альгофлоры водоемов ЛП было продолжено в 20–30-е годы XX столетия. Изучаются водоросли Днепра, Десны, пойменных водоемов. В это время работы приобретают гидробиологическую направленность – выявляются экологические особенности фитопланктона, определяются возможные источники загрязнения рек, оценивается санитарное состояние водоемов по показательным формам водорослей, приводятся данные по качественному и количественному составу фитопланктона, дается их сравнительная характеристика (Woloszynska, 1921; Крашенінников, 1927; Радзимовський, 1927, 1939; Белінг та ін., 1936; Ролл, 1927, 1930, 1936; Ролл, Марковський, 1936; Ролл та ін., 1936).

Небольшое число критико-систематических работ было посвящено синезеленым (Косинська, 1932) и десмидиевым (Топачевський, 1946) водорослям. Основные работы, при этом, проводились на водоемах Киева и его окрестностей. Изучение синезеленых водорослей не ограничилось одной работой и позднее было продолжено (Кондратьєва, 1951).

Детальное исследование альгофлоры некоторых водоемов окрестностей Киева провела И.А.Фролова (Раевская) (1950, 1953, 1955). Автором выявлено довольно большое разнообразие видов, среди которых немалый процент составили новые и редкие.

Результаты многолетних комплексных работ по изучению фитопланктона и фитомикробентоса Днепра и Киевского водохранилища (60–70-е годы XX века) отражены в многочисленных монографиях (Гидробиологический..., 1967; Киевское..., 1972; Самоочищение..., 1975) и статьях (Радзимовський, Гринь, 1962; Литвинова, 1964; Євдокимова, 1968; Владимирова, 1971). Итоги гидробиологического изучения Десны и ее притоков на территории ЛП приведены в работах В.В.Полищуком с соавторами (1962) и В.М.Черноусовой (1964). Однако внимание исследователей

уделялось не только рекам, но и другим типам водоемов. В начале 60-х годов выходит монография «Ставки Полісся України» (Коненко та ін., 1961), посвященная изучению гидрологического и гидробиологического режимов прудов Полесья Украины. В работе приводится список планктонных водорослей некоторых прудов Полесья,дается их количественная характеристика, указываются преобладающие виды и их комплексы в планктоне прудов.

В начале 70-х годов прошлого века появляется ряд работ прикладного характера, посвященных использованию альгофлоры для санитарной оценки водоемов. В работах И.А.Фроловой дается санитарная оценка прирусовых водоемов Днепра в окрестностях г. Киева по альгологическим данным (1970, 1971). Изучается динамика фитопланктона Десны и эффективность удаления его из воды сооружениями Киевского водопровода (Руденко та ін., 1975); исследуется фитопланктон загрязненных малых рек Киева, приводится их санитарная оценка (Береза, 1972).

В 70-е и особенно 80-е годы прошлого столетия растет число работ систематического характера. Видовой состав эдогониевых водорослей на территории УП исследовался В.П.Юнгер (1985–1987), которая обнаружила 138 видов, и 65 из них впервые указала для территории Украины. Изучение хлорококковых водорослей ЛП проводилось П.М.Царенко (1983); в 62 водоемах ЛП автором было выявлено 168 видов, 37 разновидностей и 12 форм хлорококковых водорослей, отмечено, что наиболее богаты по видовому составу были семейства *Scenedesmaceae*, *Oocystaceae*, *Ankistrodesmaceae*; наибольшее число видов выявлено в прудах (111 видов, 24 разновидности, 7 форм) и реках – 96 (18; 7). Впоследствии эти данные были дополнены, так, для рек ЛП (Царенко, 1986) приводится 109 видов, 18 разновидностей и 2 формы хлорококковых водорослей. В 1982 году выходит монография, посвященная десмидиевым водорослям Украинской ССР (Паламарь-Мордвинцева, 1982), для водоемов ЛП указано 354 вида (473 внутривидовых таксона). Результаты изучения хроококковых водорослей водоемов ЛП приводятся в работе О.В.Коваленко и О.О.Беликовой (1988). Авторами было исследовано 84 водоема и обнаружено 59 видов (77 форм) хроококковых водорослей (с учетом литературных данных – 74 вида (101 форма)). Отмечено, что по видовому разнообразию хроококковых водорослей первое место занимают болота. Из водоемов ЛП было описано несколько новых и редких таксонов эвгленовых водорослей (Ветрова, 1984, 1987); характеристика *Euglenophyta* Киевского водохранилища приводится в работе (Ветрова, Пугач, 1986), всего было обнаружено 67 таксонов видового и внутривидового ранга. Н.А.Мошкова сообщает о флоре вошерий Украины (1972); С.П.Вассер и Л.Н.Бухтиярова – о диатомовых водорослях (1987). Результаты изучения почвенных хлорококковых и хлоросарциновых водорослей УП представлены в публикации В.М.Андреевой с соавторами (1985).

В 80–90-е годы прошлого века продолжаются исследования Днепра и Киевского водохранилища (КВ) (Приймаченко, 1981). В 1989 году вышла монография «Растительность и бактериальное население Днепра и его водохранилищ», в которой был опубликован список водорослей КВ. Перифитон КВ рассматривается в работах Л.Е.Костиковой с соавторами (1992), Т.Ф.Шевченко (1993), фитопланктон – в работе В.И.Щербака (1998). Было показано, что перифитон КВ самый многочисленный и насчитывает 249 видов водорослей. Специальное изучение диатомовых водорослей КВ провели С.И.Генкал и В.И.Щербак (1987), в ходе которого они обнаружили 98 таксонов *Bacillariophyta*.

Сравнительную характеристику фитопланктона притоков верхнего Днепра проводят П.Д.Ключенко и Т.И.Митковская (1993); в планктоне нижнего участка Десны авторами обнаружено 49 таксонов водорослей, санитарное состояние реки определено как β-мезосапробное с тяготением к α-мезосапробному. Формирование структуры сообществ водорослей Десны, стрессовые явления в структуре фитопланктона изучает Т.Н.Середа (1997–1999).

Днепр, КВ и Десна остаются объектами гидробиологических исследований и в наше время (Экологическое..., 2002). В работе (Майстрова, 2009) сообщается о результатах исследования видового разнообразия, таксономической структуры и количественных показателей летнего фитопланктона КВ в современных условиях. Данные о видовом разнообразии и таксономической структуре планктонных водорослей Десны приводятся в работе (Ключенко, Иванова, 2009); отмечается, что среди 16 исследованных притоков Днепра именно в Десне обнаружено наибольшее число видов водорослей (391 вид, 430 внутривидовых таксона); список видов прилагается.

В конце XX и начале XXI веков выросло число работ обобщающего характера по отдельным группам водорослей Украины, Украинского и Левобережного Полесья (Царенко, 1998; Кондратьева, Сиренко, 1999; Кондратьева, Шевченко, 1999). В 2009 году выходит обзорная статья по диатомовым

водорослям Українського Полесья (УП), в якій вперше складений список таксонів *Bacillariophyta*, включаючий 544 види (651 внутривидовий таксон, включаючи номенклатурний тип видів (ввт)), з них 188 видів (210 ввт) приводиться для Чернігівського Полесья і 172 види (194 ввт) – для Новгород-Северського Полесья (Бухтиярова, 2009а, б). Е.В.Борисова (2005) приводить 21 вид харових водорослей для УП і отмічає, що в ряді областей, в тому числі Новгород-Северському Полесьє, дослідження харових не проводилося. В статті, посвяченій історії дослідження і видовому разнообразію динофітових водорослей УП, приводиться повний список видів (46 ввт) і отмічається недостаточна дослідженість *Dinophyta* УП, за виключенням деяких оханнями території Правобережного Полесья (Крахмальний, 2011). Історію дослідження і результати власних досліджень зелених жгутикових водорослей водойм і почв ЛП приводять в своїй роботі Н.П.Масюк і Г.Г.Лилицька (2005). Согласно їх даним *Phytomonadina* ЛП наслідують 62 види (64 ввт), 12 із яких є новими для флори ЛП, 6 – вперше приводяться для УП, три із них – нові для флори України і один вид (*Phyllariochloris tenuis* Massjuk et Lilit.) описано як новий для науки. В ці роки на деяких оханнями територіях Чернігівського Полесья проводиться дослідження зигнемових водорослей, в результаті чого публікуються списки виявленних видів, серед яких одна нововидність – *Cosmarium perforatum* var. *skujae* Grönbl. – отмічається як нова для флори України (Паламарь-Мордвінцева, Шиндановина, 1998, 2000; Шиндановина, 2011). Результати дослідження почвенних водорослей лесових фітоценозів УП, отримані в ході виконання дисертаційної роботи Э.Н.Демченко, представлені в обобщюючій роботі «Водорости ґрунтів України» (2001); всього для території УП приводиться 318 видів (322 ввт).

Таким чином, в результаті обзора літературних даних по дослідженням водорослей ЛП можна зробити наступне заключення. За більше ніж 100-річний період (1870–2010) в водоймах і почвах ЛП України виявлено 1281 вид (1603 ввт) водорослей із 11 родин.

Науковий вклад в познання видового разнообразія альгофлори ЛП внесли комплексні роботи по дослідженням гідробіологічного режиму Дніпра, Десни, а також Київського водосховища впродовж довгого періоду часу.

Вклад критико-систематических робіт в дослідження альгофлори ЛП значно менше і касається окремих груп водорослей (*Cyanoprokaryota*, *Dinophyta*, *Bacillariophyta*, *Euglenophyta*, *Desmidiales*, *Oedogoniales*, *Chlorococcales*, *Vaucherales*), монографічна обробка яких проводилася різними авторами, в різні роки і на різних територіях. В зв'язку з цим проведение альгофлористических досліджень різноманітних водойм ЛП є актуальним в плані розв'язання проблеми інвентаризації та збереження біоразнообразія.

Список літератури

- Андреєва В.М., Чаплыгина О.Я., Стрелкова Л.А. Почвенные хлорококковые и хлоросарциновые водоросли Украинского Полесья // Новости систематики низших растений. – 1985. – Т.22. – С. 3–20. /Andreyeva V.M., Chaplygina O.Ya., Strelkova L.A. Pochvennyye khlorokokkovyye i khlorosartsinovyye vodorosli Ukrainskogo Poles'ya // Novosti sistematiki nizshikh rasteniy. – 1985. – T.22. – S. 3–20./
- Белінг Д., Ролл Я., Марковський Ю. та ін. Гідробіологічна характеристика заплавних водойм середньої течії р. Десни // Тр. гідробіол. станції АН УРСР. – 1936. – №11. – С. 19–139. /Beling D., Roll Ya., Markov's'kiy Yu. ta in. Gidrobiologichna kharakterystyka zaplavnykh vodoym seredn'yoj techii r. Desny // Tr. hidrobiol. stantsii AN URSR. – 1936. – №11. – S. 19–139./
- Береза В.Д. До вивчення альгофлори забруднених водойм в районі м. Києва // Тез. доп. V з'їзду Укр. бот. т-ва. – Ужгород, 1972. – С.49. /Bereza V.D. Do vyvcheniya al'goflory zabrudnenykh vodoym v rayoni m. Kyjeva // Tez. dop. V z'yizdu Ukr. bot. t-va. – Uzhgorod, 1972. – S.49./
- Борисова Е.В. Видовой состав и распространение *Charales* в Украине // Альгология. – 2005. – Т.15, №2. – С. 205–217. /Borisova Ye.V. Vidovoy sostav i rasprostraneniye Charales v Ukraine // Al'gologiya. – 2005. – T.15, №2. – S. 205–217./
- Борщов И.Г. Материалы для флоры водорослей Черниговской губернии // Зап. Киев. о-ва естествоисп. – 1870а. – Т.1, вып.1. – С. 44–56. /Borshchov I.G. Materialy dlya flory vodorosley Chernigovskoy gubernii // Zap. Kiev. o-va estestvoisp. – 1870. – T.1, vyp.1. – S. 44–56./
- Борщов И.Г. Новые виды одноклеточных водорослей из окрестностей Киева // Зап. Киев. о-ва естествоисп. – 1870б. – Т.1, вып.1. – С. 146–149. /Borshchov I.G. Novyye vidy odnokletochnykh vodorosley iz okrestnostey Kieva // Zap. Kiev. o-va estestvoisp. – 1870. – T.1, vyp.1. – S. 146–149./
- Бурова О.В., Жежера М.Д. Водорости національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». – Суми: Університетська книга, 2013. – 182с. /Buрова O.V., Zhezhera M.D. Vodorosti natsional'nogo pryrodnoho parku «Desnyans'ko-Staroguts'kyj». – Sumy: Universytets'ka knyga, 2013. – 182s./

- Бухтиярова Л.М.** Огляд досліджень *Bacillariophyta* в Українському Поліссі. I // Укр. бот. журн., 2009. – Т.66, №3. – С. 367–383. /Bukhtiyarova L.M. Oglyad doslidzen' Bacillariophyta v Ukrains'komu Polissi. I // Ukr. bot. zhurn., 2009a. – T.66, №3. – S. 367–383./
- Бухтиярова Л.М.** Огляд досліджень *Bacillariophyta* в Українському Поліссі. II // Укр. бот. журн., 2009. – Т.66, №4. – С. 571–579. /Bukhtiyarova L.M. Oglyad doslidzen' Bacillariophyta v Ukrains'komu Polissi. II // Ukr. bot. zhurn., 2009b. – T.66, №4. – S. 571–579./
- Вассер С.П., Бухтиярова Л.Н.** Диатомовые водоросли континентальных водоемов УССР. Состояние и перспективы исследования // Актуальные проблемы современной альгологии: Тез. докл. I Всесоюз. конф. – Киев: Наук. думка, 1987. – С. 60–61. /Vasser S.P., Bukhtiyarova L.N. Diatomovye vodorosli kontinental'nykh vodoemov USSR. Sostoyaniye i perspektivi issledovaniya // Aktual'nyye problemy sovremennoy al'gologii: Tez. dokl. I Vsesoyuz. konf. – Kiev: Nauk. dumka, 1987. – S. 60–61./
- Ветрова З.І.** Нові та рідкісні для України таксони евгленофітових водоростей // Укр. бот. журн. – 1984. – Т.41, №2. – С. 49–53. /Vetrova Z.I. Novi ta ridkisni dla Ukrainy taksony evglenofitovykh vodorostey // Ukr. bot. zhurn. – 1984. – T.41, №2. – S. 49–53./
- Ветрова З.І.** Перша знахідка *Strombomonas vermontii* (Defl.) Defl. f. *vermontii* (*Euglenophyta*) в СРСР // Укр. бот. журн. – 1987. – Т.44, №6. – С. 65–67. /Vetrova Z.I. Persha znakhidka Strombomonas vermontii (Defl.) Defl. f. vermontii (Euglenophyta) v SRSR // Ukr. bot. zhurn. – 1987. – T.44, №6. – S. 65–67./
- Ветрова З.І., Пугач В.І.** Евгленофітові водорості мілководних ділянок Київського водоймища // Укр. бот. журн. – 1986. – Т.43, №3. – С. 23–26. /Vetrova Z.I., Pugach V.I. Evglenofitovi vodorosti milkovodnykh dilyanok Kyiv's'kogo vodoymyshcha // Ukr. bot. zhurn. – 1986. – T.43, №3. – S. 23–26./
- Владимирова К.С.** Фитомикробентические ценозы Днепра от истока до устья Десны // Мат. I конф. по спор. раст. Украины. – Киев, 1971. – С. 38–40. /Vladimirova K.S. Fitomikrobenticheskiye tsenozy Dnepra ot istoka do ust'ya Desny // Mat. I konf. po spor. rast. Ukrainy. – Kiev, 1971. – S. 38–40./
- Водорости ґрунтів України** (исторія та методи дослідження, система, конспект флори / І.Ю.Костіков, П.О.Романенко, Е.М.Демченко та ін. – Київ: Фітосоціоцентр, 2001. – 300с. /Vodorosti gruntiv Ukrayini (istoriya ta metody doslidzhennya, sistema, konspekt flory / I.Yu.Kostikov, P.O.Romanenko, E.M.Demchenko ta in. – Kyiv: Fitosotsiotsentr, 2001. – 300s./
- Генкал С.І., Щербак В.І.** Нові дані про флору діатомових водоростей Київського водосховища // Укр. бот. журн. – 1987. – Т.43, №1. – С. 61–65. /Genkal S.I., Shcherbak V.I. Novi dani pro floru diatomovykh vodorostey Kyiv's'kogo vodoskhovyshcha / Ukr. bot. zhurn. – 1987. – T.43, №1. – S. 61–65./
- Гидробиологический режим Днепра в условиях зарегулированного стока** / Отв. ред. Я.Я.Цееб. – Киев: Наук. думка, 1967. – 390с. /Gidrobiologicheskiy rezhim Dnepra v usloviyakh zaregulyirovannogo stoka / Otv. red. Ya.Ya.Tseyeb. – Kiev: Nauk. dumka, 1967.– 390s./
- Євдокимова Л.В.** Фітомікробентос відрогів Київського водоймища в перші роки його існування // Третя наук. конф. молодих учених Ін-ту гідробіології. – Київ, 1968. – С. 22–25. /Yevdokimova L.V. Fitomikrobentos vidrogiv Kyiv's'kogo vodoymyshcha v pershi roky yogo isnuvannya // Tretya nauk. konf. molodykh uchenykh In-tu hidrobiologii. – Kyiv, 1968. – S. 22–25./
- Київське водохранилище.** Гидрохимия, биология, продуктивность / Отв. ред. Я.Я.Цееб, Ю.Г.Майстренко. – Киев: Наук. думка, 1972. – 460с. /Kievskoye vodokhranilishche. Gidrokhimiya, biologiya, produktivnost' / Otv. red. Ya.Ya.Tseyeb, Yu.G.Maystrenko. – Kiev: Nauk. dumka, 1972. – 460s./
- Ключенко П.Д., Иванова И.Ю.** Особенности видового разнообразия фитопланктона Днепра // Альгология. – 2009. – Т.19, №4. – С. 362–379. /Klochenko P.D., Ivanova I.Yu. Osobennosti vidovogo raznoobraziya fitoplanktona Dnepra // Al'gologiya. – 2009. – T.19, №4. – S. 362–379./
- Ключенко П.Д., Митківська Т.І.** Фитопланктон приток Верхнього Дніпра // Укр. бот. журн. – 1993. – Т.52, №2. – С. 69–79. /Klochenko P.D., Mytkivs'ka T.I. Fitoplankton prytok Verhn'yogo Dnipra // Ukr. bot. zhurn. – 1993. – T.52, №2. – S. 69–79./
- Коваленко О.В., Бєлікова О.О.** Хроококкові водорості водойм лівобережних районів Українського Полісся // Укр. бот. журн. – 1988. – Т.45, №2. – С. 13–16. /Kovalenko O.V., Byelikova O.O. Khrookokkovi vodorosti vodoym livobereznykh rayoniv Ukrains'kogo Polissya // Ukr. bot. zhurn. – 1988. – T.45, №2. – S. 13–16./
- Кондратьєва Н.В.** Материалы к изучению водорослей г. Киева и его окрестностей // Бот. журн. АН УССР. – 1951. – Т.8, №1. – С. 71–87. /Kondrat'yeva N.V. Materialy k izucheniyu vodorosley g. Kieva i yego okrestnostey // Bot. zhurn. AN USSR. – 1951. – T.8, №1. – S. 71–87./
- Кондратьєва Н.В., Сиренко Л.А.** Распределение *Cyanophyta* в Днепре и днепровских водохранилищах. 1. Планктон // Альгология. – 1999. – Т.9, №1. – С. 100–116. /Kondrat'yeva N.V., Shevchenko T.F. Raspredeleniye Cyanophyta v Dnepre i dneprovskikh vodokhranilishchakh. 2. Бентос и перифитон // Альгология. – 1999. – Т.9, №3. – С. 19–31. /Kondrat'yeva N.V., Sirenko L.A. Raspredeleniye Cyanophyta v Dnepre i dneprovskikh vodokhranilishchakh. 1. Plankton // Al'gologiya. – 1999. – T.9, №1. – S. 100–116./
- Кондратьєва Н.В., Шевченко Т.Ф.** Распределение *Cyanophyta* в Днепре и днепровских водохранилищах. 2. Бентос и перифитон // Альгология. – 1999. – Т.9, №3. – С. 19–31. /Kondrat'yeva N.V., Sirenko T.F. Raspredeleniye Cyanophyta v Dnepre i dneprovskikh vodokhranilishchakh. 2. Benthos i perifiton // Al'gologiya. – 1999. – T.9, №3. – S. 19–31./

- Коненко Г.Д., Підгайко М.Л., Радзимовський Д.О. Ставки Полісся України. – Київ, 1961. – 140с. /Konenko G.D., Pidgayko M.L., Radzimov's'kyi D.O. Stavky Polissya Ukrayni. – Kyiv, 1961. – 140s./
- Косинська Є.К. Список синьо-зелених водоростей м. Києва та його околиць, зібраних улітку 1928 року // Журн. Біо-ботанічного циклу ВУАН. – 1932. – № 3–4. – С. 109–118. /Kosyns'ka Ye.K. Spysok sin'yo-zelenykh vodorostiv m. Kyjeva ta yogo okolys', zibranykh ulitku 1928 roku // Zhurn. Bio-botanichnogo tsylku VUAN. – 1932. – № 3–4. – S. 109–118./
- Костикова Л.Є., Шевченко Т.Ф., Митківська Т.І. Водорости перифітону як показник санітарно-біологічного стану дніпровських водосховищ // Мат. IX з'їзду Укр. бот. т-ва. – Київ: Наук. думка, 1992. – С. 381–382. /Kostykova L.Ye., Shevchenko T.F., Mytkivs'ka T.I. Vodorosti peryfitonu yak pokaznyk sanitarno-biologichnogo stanu dniprovs'kykh vodoskhovyshch // Mat. IX z'yizdu Ukr. bot. t-va. – Kyiv: Nauk. dumka, 1992. – S. 381–382./
- Крахмальний А.Ф. Динофітовые водоросли Українського Полесья // Сучасні екологічні проблеми Українського Полісся і суміжних територій: зб. наук. праць / За ред. Г.Г.Сенченко, І.В.Смалія. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. – С. 87–97. /Krakhmal'nyy A.F. Dinofitovye vodorosli Ukrainskogo Poles'ya // Suchasni ekologichni problemy Ukrains'kogo Polissya i sumizhnykh terytoriy: zb. nauk. prats' / Za red. G.G.Senchenko, I.V.Smalya. – Nizhyn: PP Lysenko M.M., 2011. – S. 87–97./
- Крашенінников С. Матеріали до фавни *Protozoa* околиць Дніпрянської біологічної станції // Зб. праць Дніпр. біол. ст. – 1927. – Ч.2. – С. 33–47. /Krasheninnikov S. Materiyaly do favni Protozoa okolys' Dnipryans'koj biologichnoi stantsii // Zb. prats' Dnipro. biol. st. – 1927. – Ch.2. – S. 33–47./
- Литвинова М.А. До вивчення фітопланктону верхнього Дніпра // Укр. бот. журн. – 1964. – Т. 21, № 3. – С. 43–52. /Litvinova M.A. Do vivchennja fitoplanktonu verhn'ogo Dnipro // Ukr. bot. zhurn. – 1964. – T. 21, № 3. – S. 43–52./
- Майстрова Н.В. Різноманітність фітопланктону Київського водосховища // Укр. бот. журн. – 2009. – Т.66, №2. – С. 220–233. /Maystrova N.V. Riznomaniitnist' fitoplanktonu Kyiv'skogo vodoskhovyshcha // Ukr. bot. zhurn. – 2009. – T.66, №2. – S. 220–233./
- Масюк Н.П., Лилицкая Г.Г. Зеленые жгутиковые водоросли (*Phytomonadina*) Левобережного Українського Полесья // Альгология. – 2005. – Т.15, №3. – С. 336–357. /Masyuk N.P., Lilitskaya G.G. Zelenyye zhgutikovye vodorosli (Phytomonadina) Levoberezhnogo Ukrainskogo Poles'ya // Al'gologiya. – 2005. – T.15, №3. – S. 336–357./
- Мошкова Н.А. Матеріали до флори вощерії України // Укр. бот. журн. – 1972. – Т.29, №3. – С. 290–293. /Moshkova N.A. Materialy do flory vosheriy Ukrayni // Ukr. bot. zhurn. – 1972. – T.29, №3. – S. 290–293./
- Паламарь-Мордвінцева Г.М. Десмидиевые водоросли Української ССР. – К.: Наук. думка, 1982. – 240с. /Palamar'-Mordvintseva G.M. Desmidiyevyye vodorosli Ukrainskoj SSR. – K.: Nauk. dumka, 1982. – 240s./
- Паламарь-Мордвінцева Г.М., Шіндановина І.П. *Conjugatophyceae* гидрологического заказника Сосенское (Черниговское Полесье, Украина) // Альгология. – 1998. – Т.8, № 3. – С. 301–306. /Palamar'-Mordvintseva G.M., Shindanovina I.P. Conjugatophyceae gidrologicheskogo zakaznika Sosenskoye (Chernigovskoye Poles'ye, Ukraina) // Al'gologiya. – 1998. – T.8, № 3. – S. 301–306./
- Паламар-Мордвінцева Г.М., Шіндановіна І.П. Нові для флори Чернігівського Полісся види роду *Spirogyra* Link. (*Zyglenatales, Chlorophyta*) // Укр. бот. журн. – 2000. – Т.57, №1. – С. 77–79. /Palamar-Mordvintseva G.M., Shindanovina I.P. Novi dlya flory Chernigiv'skogo Polissya vydy rodu Spirogyra Link. (Zyglenatales, Chlorophyta) // Ukr. bot. zhurn. – 2000. – T.57, №1. – S. 77–79./
- Полищук В.В., Черноусова В.М., Штітельман Е.П. Гидробиологическая и гидрохимическая характеристика р. Шостка в условиях загрязнения и её влияние на р. Десну // Вопр. экол. – 1962. – Т.5. – С. 173–174. /Polishchuk V.V., Chernousova V.M., Shtitel'man Ye.P. Gidrobiologicheskaya i hidrokhimicheskaya kharakteristika r. Shostka v usloviyakh zagryazneniya i yeje viyaniye na r. Desnu // Vopr. ekol. – 1962. – T.5. – S. 173–174./
- Приймаченко А.Д. Фітопланктон і первична продукція Днепра и дніпровських водохранилищ. – Київ: Наук. думка, 1981. – 280с. /Priymachenko A.D. Fitoplankton i pervichnaya produktsiya Dnepra i dneprovskikh vodokhranilishch. – Kiev: Nauk. dumka, 1981. – 280s./
- Радзимовський Д.О. Перші відомості з мікрофлори долішньої Десни // Зб. праць Дніпр. біол. ст. – 1927. – Ч.2. – С. 49–59. /Radzimov's'kyi D.O. Pershi vidomosti z mikroflory dolishnoi Desni // Zb. prats' Dnipro. biol. st. – 1927. – Ch.2. – S. 49–59./
- Радзимовський Д.О. Матеріали до характеристики фітопланктону заплавних водойм р. Дніпра. Водойми Підбірне і № 1 // Тр. гідробіол. станції АН УРСР. – 1939. – №18. – С. 91–146. /Radzimov's'kyi D.O. Materialy do kharakterystyki fitoplanktonu zaplavnykh vodoym r. Dnipro. Vodoymy Pidbirne i № 1 // Tr. hidrobiol. stantsii AN URSR. – 1939. – №18. – S. 91–146./
- Радзимовський Д.О., Гринь В.Г. До питання про сезонну динаміку фітопланктону р. Дніпро вище Києва та гирла р. Прип'яті // Укр. бот. журн. – 1962. – Т.19, №5. – С. 84–93. /Radzimov's'kyi D.O., Gryn' V.G. Do pytannya pro sezonnuyu dynamiku fitoplanktonu r. Dnipro vyshche Kyjeva ta girla r. Prip'yati // Ukr. bot. zhurn. – 1962. – T.19, №5. – S. 84–93./
- Раєвська І.О. Нові і рідкі водорості для флори УРСР, знайдені в околицях Рибного озера під Києвом // Тр. біол.-ґрунтознавч. фак-ту КДУ ім. Т.Г.Шевченка – 1950. – №6. – С. 161–189. /Rayevs'ka I.O. Novi i ridki vodorosti dla flory URSR, znaydeni v okolytsyakh Rybnogo ozera pid Kyjevom // Tr. biol.-gruntoznavch. fak-tu KDU im. T.G.Shevchenka – 1950. – №6. – S. 161–189./

- Растительность и бактериальное население Днепра и его водохранилищ / Под ред. Н.В.Кондратьевой. – Киев: Наук. думка, 1989. – 232с. /Rastitel'nost' i bakterial'noye naseleniye Dnepra i yego vodokhraniishch / Pod red. N.V.Kondrat'yevoy. – Kiev: Nauk. dumka. 1989. – 232s./
- Ришави Л. Материалы для флоры водорослей Киевской губернии. 1 статья // Зап. Киев. о-ва естествоисп. – 1871. – Т.2, вып.1. – С. 73–92. /Rishavi L. Materialy dlya flory vodorosley Kiyevskoy gubernii. 1 stat'ya // Zap. Kiiev. o-va estestvoisp. – 1871. – T.2, vyp.1. – S. 73–92./
- Ролл Я.В. Альгологические заметки // Русский архив протистологии. – 1927. – Т.6, № 1–4. – С. 225–231. /Roll Ya.V. Al'gologicheskiye zametki // Russkiy arkhiv protistologii. – 1927. – T.6, № 1–4. – S. 225–231./
- Ролл Я.В. До вивчення фітопланкtonу середньої течії р. Дніпра // Зб. праць Дніпр. біол. ст. – 1930. – Ч.5. – С. 269–296. /Roll Ya.V. Do vyvchennya fitoplanktonu serednyoi techii r. Dnipro // Zb. prats' Dnipro. biol. st. – 1930. – Ch.5. – S. 269–296./
- Ролл Я.В. Фітопланктон Дніпра, Прип'яті і гирла Десни // Тр. НДІ водн. госп-ва України. – 1936. – №2. – С. 43–91. /Roll Ya.V. Fitoplankton Dnipro, Pryp'yati i gyrla Desny // Tr. NDI vodn. gosp-va Ukrayni. – 1936. – № 2. – S. 43–91./
- Ролл Я.В., Марковський Ю.М. Планктон р. Десни на ділянці від м. Новгород-Сіверського до гирла за матеріалами експедиції АН УССР 1932 і 1933 р.р. // Тр. гідробіол. станції АН УРСР. – 1936. – №13. – С. 3–37. /Roll Ya.V., Markovs'kyy Yu.M. Plankton r. Desny na dilyantsi vid m. Novgorod-Sivers'kogo do gyrla za materialamy ekspedytsii AN USSR 1932 i 1933 r.r. // Tr. hidrobiol. stantsii AN URSR. – 1936. – №13. – S. 3–37./
- Ролл Я.В., Марковський Ю.М., Перваченко С.В. Матеріали до санітарно-біологічної характеристики р. Десни на ділянці від м. Новгород-Сіверського до м. Остра // Тр. гідробіол. станції АН УРСР. – 1936. – №12. – С. 33–93. /Roll Ya.V., Markovs'kyy Yu.M., Pervachenko S.V. Materialy do sanitarno-biologichnoi kharakterystyky r. Desny na dilyantsi vid m. Novgorod-Sivers'kogo do m. Ostra // Tr. hidrobiol. stantsii AN URSR. – 1936. – №12. – S. 33–93./
- Руденко Г.Г., Ткаченко В.І., Литвинов Н.С. та ін. Динаміка фітопланкtonу в р. Десні і ефективність видалення його з води спорудами Київського водопроводу // Наука і техніка в міському господарстві. – 1975. – Вип.28. – С. 101–112. /Rudenko G.G., Tkachenko V.I., Litvinov N.S. ta in. Dynamika fitoplanktonu v r. Desnii i efektyvnist' vydalennya yogo z vody sporudamy Kyiv'skogo vodoprovodu // Nauka i tekhnika v mis'komu gospodarstvi. – 1975. – Vyp.28. – S. 101–112./
- Рындowskiй О. Материалы для флоры водорослей Черниговской губернии // Зап. Киев. о-ва естествоисп. – 1872. – Т.3, вып.1. – С. 18–33. /Ryndovskyy O. Materialy dlya flory vodorosley Chernigovskoy gubernii // Zap. Kiiev. o-va estestvoisp. – 1872. – T.3, vyp.1. – S. 18–33./
- Самоочищение, биопродуктивность и охрана водоемов и водотоков Украины / Под ред. А.М.Топачевского и др. – Киев: Наук. думка, 1975. – 228с. /Samoochishcheniye, bioproduktivnost' i okhrana vodoemov i vodotokov Ukrayni / Pod red. A.M.Topachevskogo i dr. – Kiev: Nauk. dumka, 1975. – 228s./
- Середа Т.Н. Экологические фазы в сукцессиях фитопланктона реки Десны // Тези доп. II з'їзду гідроекол. т-ва України. – Київ, 1997. – С. 146–148. /Sereda T.N. Ekologicheskiye fazy v suktsessiyakh fitoplanktona reki Desny // Tezi dop. II z'izdu hidroekol. t-tva Ukrayni. – Kyiv, 1997. – S. 146–148./
- Середа Т.Н. Стressовые явления в структуре речных фитопланкtonных сообществ // Мат. межд. науч.-практ. конф. «Вода и здоровье – 98». – Одесса: Астропrint, 1998. – С. 246–248. /Sereda T.N. Stressovyye yavleniya v strukture rechnykh fitoplanktonnykh soobshchestv // Mat. mezhd. nauch.-prakt. konf. «Voda i zdorov'ye – 98». – Odessa: Astroprint, 1998. – S. 246–248./
- Середа Т.Н. Формирование структуры сообществ водорослей реки Десны // Гидробиол. журн. – 1999. – Т.35, №4. – С. 22–31. /Sereda T.N. Formirovaniye struktury soobshchestv vodorosley reki Desny // Gidrobiol. zhurn. – 1999. – T.35, №4. – S. 22–31./
- Тимофеев В. Материалы для флоры тайнобрачных Черниговской губернии // Зап. Киев. о-ва естествоисп. – 1871. – Т.2, вып.2. – С. 196–210. /Timofeyev V. Materialy dlya flory taynobrachnykh Chernigovskoy gubernii // Zap. Kiiev. o-va estestvoisp. – 1871. – T.2, vyp.2. – S. 196–210./
- Топачевский О.В. Десмідієви сфагнових плавів озер Волового та Святого Київської області // Бот. журн. АН УРСР. – 1946. – Т.III, № 1–2. – С. 73–80. /Topachevs'kyy O.V. Desmidiyevi sfagnovykh plaviv ozer Volovogo ta Svyatogo Kyiv's'koi oblasti // Bot. zhurn. AN URSR. – 1946. – T. III, № 1–2. – S. 73–80./
- Фролова И.О. Альгофлора сфагново-осокового болота в околицах м. Києва // Наук. зап. Київ. держ. ун-ту. – 1955. – Т.13, вип.15 (Праці Бот. саду ім. О.В.Фоміна, №24). – С. 155–185. /Frolova I.O. Al'goflora sfagnovo-osokovogo bolota v okolitsakh m. Kyjeva // Nauk. zap. Kyiv. derzh. un-tu. – 1955. – T.13, vyp.15 (Pratsi Bot. sadu im. O.V.Fomina, №24). – S. 155–185./
- Фролова И.О. До флори водоростей прируслових водойм Дніпра біля м. Києва. 1. Альгофлора Десьонки як показник її санітарного стану // Вісн. Київ. ун-ту. Сер. біологія. – 1970. – №12. – С. 154–161. /Frolova I.O. Do flory vodorostey pryruslovykh vodoym Dnipro bilya m. Kyjeva. 1. Al'goflora Desyonky yak pokaznyk ii sanitarnogo stanu // Visn. Kyiv. un-tu. Ser. biologiya. – 1970. – №12. – S. 154–161./
- Фролова И.О. До флори водоростей прируслових водойм Дніпра біля м. Києва. 2. Альгофлора озера Тельбин і суміжних водойм як показник її санітарного стану // Вісн. Київ. ун-ту. Сер. біологія. – 1971. –

- №13. – С. 3–6. /Frolova I.O. Do flory vodorostey pryruslovych vodoym Dnipra bilya m. Kyyeva. 2. Al'goflora ozera Tel'bin i sumizhnykh vodoym yak pokaznyk ii sanitarnogo stanu // Visn. Kyiv. un-tu. Ser. biologiya. – 1971. – №13. – S. 3–6./
- Фролова-Раевская И.А. Альгофлора озера Рыбного и водоема возле Малого Рыбного озера в окрестностях Броваров // Тр. биол.-почв. фак-та КГУ им. Т.Г.Шевченко. – 1953. – №9. – С. 127–154. /Frolova-Rayevskaya I.A. Al'goflora ozera Rybnogo i vodoyema vozle Malogo Rybnogo ozera v okrestnostyakh Brovarov // Tr. biol.-pochv. fak-ta KGU im. T.G.Shevchenko. – 1953. – №9. – S. 127–154./
- Царенко П.М. Хлорококковые водоросли водоемов Левобережного Полесья Украины // Тез. докл. VII Делегат. съезда Всес. бот. о-ва. – Л.: Наука, 1983. – С.99. /Tsarenko P.M. Khlorokokkovyye vodorosli vodoymov Levoberezhnogo Poles'ya Ukrainy // Tez. dokl. VII Delegat. syezda Vses. bot. o-va. – L.: Nauka, 1983. – S.99./
- Царенко П.М. Хлорококкові водорості (*Chlorococcales*) річок лівобережної частини Українського Полісся // Укр. бот. журн. – 1986. – Т.43, №1. – С. 61–66. /Tsarenko P.M. Khlorokokkovvi vodorosti (Chlorococcales) richok livoberezhnoi chastyny Ukrains'kogo Polissya // Ukr. bot. zhurn. – 1986. – T.43, №1. – S. 61–66./
- Царенко П.М. Флора хлорококковых водорослей (*Chlorococcales*) Украины // Альгология. – 1998. – Т.8, №2. – С. 187–200. /Tsarenko P.M. Flora khlorokokkovyh vodorosley (Chlorococcales) Ukrainy // Al'gologiya. – 1998. – T.8, №2. – S. 187–200./
- Чорноусова В.М. Зміна літнього фітопланктону Десни в умовах забруднення // Десна в межах України. – Київ: Наук. думка, 1964. – С. 57–69. /Chornousova V.M. Zmina litnyogo fitoplanktonu Desny v umovakh zabrudnennya // Desna v mezhakh Ukrainy. – Kyiv: Nauk. dumka, 1964. – S. 57–69./
- Шевченко Т.Ф. Видовой состав фитоперифитона водохранилищ днепровского каскада // Альгология. – 1993. – Т.3, № 1. – С. 66–74. /Shevchenko T.F. Vidovoy sostav fitoperifitona vodokhranilishch dneprovskogo kaskada // Al'gologiya. – 1993. – T.3, №1. – S. 66-74./
- Шиндановина И.П. Стрептофитовые водоросли (*Streptophyta*) Северного Замглай // Сучасні екологічні проблеми Українського Полісся і суміжних територій: зб. наук. праць / За ред. Г.Г.Сенченко, І.В.Смаля. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. – С. 174–177. /Shindanovina I.P. Streptofitovyye vodorosli (Streptophyta) Severogo Zamglaya // Suchasni ekologichni problemy Ukrains'kogo Polissya i sumizhnykh terytoriy: zb. nauk. prats' / Za red. G.G.Senchenko, I.V.Smalya. – Nizhyn: PP Lysenko M.M., 2011. – S. 174–177./
- Шербак В.И. Продукционные характеристики доминирующих видов фитопланктона Днепровских водохранилищ // Альгология. – 1998. – Т.8, №3. – С. 286–294. /Shcherbak V.I. Produktsionnye kharakteristiki dominiruyushchikh vidov fitoplanktona Dneprovskikh vodokhranilishch // Al'gologiya. – 1998. – T.8, №3. – S. 286–294./
- Экологическое состояние трансграничных участков рек бассейна Днепра на территории Украины / Под ред. А.Г.Васенко и С.А.Афанасьева. – К.: Академпериодика, 2002. – 355с. /Ekologicheskoye sostoyaniye transgranchnykh uchastkov rek basseyna Dnepra na territorii Ukrainy / Pod red. A.G.Vasenko i S.A.Afanasyeva. – K.: Akademperiodika, 2002. – 355s./
- Юнгер В.П. Видовий склад і поширення едогонієвих водоростей на Українському Поліссі // Укр. бот. журн. – 1985. – Т.42, №6.– С. 39–43. /Yunger V.P. Vydovyy sklad i poshyrennya edogoniyevykh vodorostey na Ukrains'komu Polissi // Ukr. bot. zhurn. – 1985. – T.42, №6.– S. 39–43./
- Юнгер В.П. Едогонієві водорості водоїм Українського Полісся // Укр. бот. журн. – 1986. – Т.43, №6. – С. 9–12. /Yunger V.P. Edogoniyevi vodorosti vodoym Ukrains'kogo Polissya // Ukr. bot. zhurn. – 1986. – T.43, № 6. – S. 9–12./
- Юнгер В.П. Эдогониевые водоросли болот Украинского Полесья // Актуальные проблемы современной альгологии: Тез. докл. I Всесоюз. конф. – Киев: Наук. думка, 1987. – С.83. /Yunger V.P. Edogoniyevyye vodorosli bolot Ukrainskogo Poles'ya // Aktual'nye problemy sovremennoy al'gologii: Tez. dokl. I Vsesoyuz. konf. – Kiiev: Nauk. dumka, 1987. – S.83./
- Woloszyńska J. Glony okolic Kijowa // Rozprawy Wydziału matematyczno-przyrodniczego Polskiej Akademji Umiejetności. – 1921. – Ser.III, t.29 (60), dzial. B. – S. 127–140.

Представлено: О.В.Бурова / Presented by: O.V.Burova
Рецензент: Т.В.Догадіна / Reviewer: T.V.Dogadina
Подано до редакції / Received: 01.11.2013